

HANNA KOWALEWSKA-MARZĄŁEK^a, DOROTA CYNGOT^b, HALINA KRÓLIK^c,
JADWIGA MOŚCIBRODZKA^d

HALINA MACKIEWICZ (1925–2024) – *IN MEMORIAM*

W tym krótkim wspomnieniu pragniemy pożegnać Panią Halinę Mackiewicz – nestorkę polskich archeologów, zasłużoną badaczkę paleolitu i mezolitu w Polsce środkowo-wschodniej, osobę wszechstronnie wykształconą, o niesłychanie bogatym i interesującym życiu¹, która odeszła 14 sierpnia bieżącego roku.

Halina Mackiewicz, córka Antoniny (z domu Kopańskiej) i Józefa Mackiewicza, urodziła się 14 listopada 1925 r. w Wilnie. Tam też rozpoczęła swoją edukację, uzyskując maturę typu humanistycznego podczas wojny, w roku 1943, na kompletach tajnego nauczania. Kształciła się następnie na tajnych kursach Instytutu Pedagogicznego, pracując jednocześnie jako nauczycielka. Po wyjeździe z Wilna w 1945 r. zamieszkała w Krakowie i tam podjęła studia na Uniwersytecie Jagiellońskim, na Wydziale Historyczno-Filozoficznym w zakresie historii,

^a Dr Hanna Kowalewska-Marszałek, Instytut Archeologii i Etnologii, Polska Akademia Nauk, al. Solidarności 105, 00-140 Warszawa; h.kowalewska-marszalek@iaepan.edu.pl; ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-7356-1402>. Jest główną autorką wspomnienia o śp. Halinie Mackiewicz.

^b Mgr Dorota Cyngot, Instytut Archeologii i Etnologii, Polska Akademia Nauk, al. Solidarności 105, 00-140 Warszawa; d.cyngot@iaepan.edu.pl; ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-7461-5807>.

^c Mgr Halina Królik, emerytowany pracownik IAE PAN; hmkrolik@gmail.com; ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0001-8492-7860>.

^d Mgr Jadwiga Mościbrodzka, emerytowany pracownik IAE PAN; j.moscibrodzka37@gmail.com; ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0006-5757-1746>.

¹ Opracowano na podstawie odrębnego życiorysu i notatki Haliny Mackiewicz oraz materiałów archiwalnych znajdujących się w Archiwum IAE PAN w Warszawie.

prehistorii oraz etnografii. Studia te przerwała w 1950 r., gdy „z powodów od siebie niezależnych” musiała przenieść się do Warszawy. Ukończyła je, uzyskując dyplom w zakresie prehistorii (historii kultury materialnej) w trybie eksternistycznym w 1955 r. W roku 1957 Rada Naukowa Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN (dalej: IHKM PAN) przyjęła wniosek o nadanie jej „tytułu naukowego asystenta” z rekomendacji prof. Zdzisława Rajewskiego oraz prof. Konrada Jażdżewskiego.

Przez cały okres nauki Halina Mackiewicz pracowała zarobkowo, m.in. jako wychowawczyni w Domu Dziecka w Kryspinowie, nauczycielka w Liceum Ogólnokształcącym w Skale koło Ojcowa, a także jako korepetytorka, kelnerka, zabawkarka... Również po przeniesieniu się do Warszawy podejmowała rozmaite działania, była m.in. archiwistką w Klinice Dziecięcej, bibliotekarką w różnych instytucjach (w „Naszej Księgarni”, Bibliotece Publicznej Miasta Stołecznego Warszawy, Bibliotece Głównej Politechniki Warszawskiej), a także sekretarzem technicznym w Redakcji „Archiwum Mineralogicznego” Państwowego Wydawnictwa Naukowego. Pracę w archeologii rozpoczęła w roku 1952, początkowo w Komisji Badań Dawnej Warszawy, następnie w Kierownictwie Badań nad Początkami Państwa Polskiego, a w latach 1954–1959 w Zakładzie Paleolitu IHKM PAN (obecnie Instytut Archeologii i Etnologii PAN; dalej: IAE PAN). Do Instytutu powróciła po trzyletniej przerwie (w 1962 r.) i pozostała w nim aż do przejścia na emeryturę w 1986 r., pracując na różnych stanowiskach: laboranta, asystenta, asystenta technicznego, archeologa.

Przez wszystkie lata aktywności zawodowej w Instytucie Halina Mackiewicz zajmowała się przede wszystkim paleolitem i mezolitem, rozwijając swoje umiejętności i pogłębiając wiedzę w tym zakresie, najpierw u prof. Ludwika Sawickiego, a następnie u prof. (wówczas docenta) Waldemara Chmielewskiego. Pod ich kierunkiem rozpoczęła również intensywne prace terenowe, prowadząc pionierskie badania nad osadnictwem epoki kamienia na terenach wschodniej Lubelszczyzny i pozyskując cenne materiały źródłowe, umożliwiające odtworzenie obrazu zasiedlenia tego mikroregionu w pradziejach. Były to zarówno badania poszukiwawcze stanowisk piaskowych na Pojezierzu Łęczyńsko-Włodawskim i północnej krawędzi Pogórza Chełmskiego (prowadzone w latach 1962–1963 wspólnie z mgr Jadwigą Mościbrodzką; odkryto wówczas 16 stanowisk schyłkowopaleolitycznych i mezolitycznych), jak też wieloletnie prace wykopaliskowe na stanowisku Nieborowa (obecnie część wsi Łowcza-Kolonia, gm. Sawin, pow. chełmski), prowadzone w latach 1964–1968, 1971–1974 i 1977, oraz na stanowiskach w pow. włodawskim: Tarasiuki (w 1964 r.) i Zawołoczce (w latach 1972–1974). Badania te, uznane przez prof. Waldemara Chmielewskiego za „wzorowe pod względem metodycznym i co do jakości dokumentacji terenowej”, były stawiane za „wzór dla wszelkich badań stanowisk piaskowych” (Chmielewski 1966). Warto zaznaczyć, że stanowisko w Nieborowej jest jednym z niewielu przebadanych archeologicznie na Pojezierzu Włodawskim, zaś dokładność i precyzja badań H. Mackiewicz oraz jakość prowadzonej przez nią dokumentacji rysunkowej i opisowej „pozwoliły na przeprowadzenie szczegółowych analiz przestrzennych i technologicznych” (Boroń 2004, s. 89–90). Jej wkładem w badania nad krzemieniarstwem epoki kamienia jest także wprowadzenie do literatury terminu „pseudorylcowce” na określenie szczególnego rodzaju odpadków z produkcji narzędzi krzemiennych (Boroń 2004, s. 108).

Halina Mackiewicz, zdaniem prof. Chmielewskiego, była „badaczem wykazującym inwencję poszukiwawczą, doskonałym eksploratorem terenowym o dobrym opanowaniu

metod badawczych”. Cechowała ją „dokładność, sumienność, cierpliwość i wytrwałość” (Chmielewski 1966). Ponadto dała się poznać jako osoba charakteryzująca się trafnością ocen, śmiałością i bezkompromisowością w dochodzeniu do prawdy, bardzo krytyczna, z uporem broniąca tez, które uważała za słuszne (Chmielewski 1966). Posiadała także praktyczne przygotowanie do prac redakcyjnych i wydawniczych, co zaowocowało m.in. jej udziałem w pracach Redakcji *Informatora Archeologicznego* w początkowym okresie jego istnienia, tj. w latach 1967–1970 (Eberle i in. red. 1968; Eberle i in. red. 1969; Eberle i in. red. 1970). W tymże *Informatorze* publikowała sprawozdania ze swoich badań terenowych w Nieborowej (Mackiewicz 1968; Mackiewicz 1969; Mackiewicz 1973a; Mackiewicz 1975a; Mackiewicz 1977; Mackiewicz 1978; Mackiewicz i in. 1972) oraz w Zawołoczcu pow. włodawski (Mackiewicz 1973b; Mackiewicz 1975b). Ponadto opracowała do druku 65 haseł dotyczących paleolitu i mezolitu do *Słownika stratygraficznego* (Czaplicka i in. red. 1968²; Mackiewicz (po 1964)). Niepublikowane maszynopisy opracowań przechowywane są w Archiwum IAE PAN w Warszawie.

Mimo bardzo trudnej sytuacji życiowej Halina Mackiewicz była osobą pogodną i pełną optymizmu, z ogromnym poczuciem humoru. Nigdy się nie skarżyła, nie chciała nikogo obciążać swoimi problemami. W pamięci koleżanek z pracy pozostała jako osoba bardzo dobra, koleżeńska, która wielu innym pomagała w pracach naukowych, podczas osiągania przez nich kolejnych stopni naukowych, a także w sprawach prywatnych. Była też członkiem Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” od momentu jej powołania przy Instytucie.

U schyłku życia przekazała materiały ze swoich badań wykopaliskowych w Nieborowej i Zawołoczcu do dalszego opracowania Tomaszowi Boroniowi. Stały się one tematem jego pracy doktorskiej oraz kolejnych publikacji, dzięki czemu weszły w większym niż dotychczas stopniu do obiegu naukowego (por. np. Boroń 2004; Boroń 2006; Boroń 2014; Boroń, Winiarska-Kabacińska 2024).

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA

- Chmielewski W. 1966. „Opinia o Ob. Halinie Mackiewicz, asystencie technicznym Zakładu Paleolitu IHKM PAN”, maszynopis w Archiwum IAE PAN.
- Mackiewicz H. (po 1964). „Notatka o przebiegu pracy w I.H.K.M. PAN”, maszynopis w Archiwum IAE PAN.

OPRACOWANIA

- Boroń T. 2004. *Charakterystyka osadnictwa z epoki kamienia i epoki brązu w Nieborowej st. I, woj. lubelskie, na przykładzie wykopów 4, 7, 8*, „Przegląd Archeologiczny”, 52, s. 89–129.
- Boroń T. 2006. *Zawołocze. Stone and Bronze Age settlement in the Łęczyńsko-Włodawski Lakeland (Lublin Province)*, [w:] L. Domańska, Y. Lee (red.), *Suyanggae and her neighbours*, Łódź, s. 239–256.
- Boroń T. 2014. *Mikroregion Nieborowej na Polesiu Lubelskim: od epoki kamienia po wczesną epokę żelaza*, *Vetera et nova*. Opracowanie źródeł archeologicznych z zasobów IAE PAN nowymi metodami badawczymi, 3, Warszawa.

² Nazwisko Haliny Mackiewicz nie figuruje wśród redaktorów opracowania.

- Boroń T., Winiarska-Kabacińska M. 2024. *Nieborowa – campsites of a mesolithic community in the context of spatial-functional studies (Poland). Interpretation of the settlement model*, „Lithic Technology”, 49(2), s. 148–172, <https://doi.org/10.1080/01977261.2023.2233165>
- Czaplicka J., Juskowiak J., Ryka W., Kilian Z., Tomczykowa E., Tomczyk H., Pajchłowa M., Stopa S.Z., Kozłowski S., Kotański Z., Kopik J., Malinowska J., Cieśliński S., Woźny E., Głodek J., Krajewski S. (red.), 1968. *Słownik stratygraficzny*, Warszawa.
- Eberle E., Konopka M., Mackiewicz H., Marczak M. (red.), 1968. *Informator Archeologiczny. Badania 1967 r.*, Warszawa.
- Eberle L., Konopka M., Mackiewicz H., Schildowa K., Sulgostowska Z., Szlifirska D. (red.), 1969. *Informator Archeologiczny. Badania 1968 r.*, Warszawa.
- Eberle L., Konopka M., Mackiewicz H., Szlifirska D. (red.), 1970. *Informator Archeologiczny. Badania 1969 r.*, Warszawa.
- Mackiewicz H. 1968. *Nieborowa, pow. Chełm Lubelski*, [w:] *Informator Archeologiczny. Badania 1967 r.*, Warszawa, s. 14–16.
- Mackiewicz H. 1969. *Nieborowa, pow. Chełm Lubelski. Stanowisko I*, [w:] *Informator Archeologiczny. Badania 1968 r.*, Warszawa, s. 19–20.
- Mackiewicz H. 1973a. *Nieborowa, pow. Chełm Lubelski. Stanowisko II*, [w:] *Informator Archeologiczny. Badania rok 1972*, Warszawa, s. 12–13.
- Mackiewicz H. 1973b. *Zawołocze, pow. Włodawa. Stanowisko I, II, III i IV*, [w:] *Informator Archeologiczny. Badania rok 1972*, Warszawa, s. 15–17.
- Mackiewicz H. 1975a. *Nieborowa, pow. Chełm. Stanowisko 2*, [w:] *Informator Archeologiczny. Badania rok 1974*, Warszawa, s. 13.
- Mackiewicz H. 1975b. *Zawołocze, pow. Włodawa. Stanowisko 1*, [w:] *Informator Archeologiczny. Badania rok 1974*, Warszawa, s. 19.
- Mackiewicz H. 1977. *Nieborowa, gm. Sawin, woj. chełmskie. Stanowisko II*, [w:] *Informator Archeologiczny. Badania rok 1976*, Warszawa, s. 22–23.
- Mackiewicz H. 1978. *Nieborowa, gm. Sawin, woj. chełmskie. Stanowisko 2*, [w:] *Informator Archeologiczny. Badania rok 1977*, Warszawa, s. 14.
- Mackiewicz H., Janiec J., Sulgostowska Z. 1972. *Nieborowa, pow. Chełm Lubelski. Stanowiska I i II*, [w:] *Informator Archeologiczny. Badania rok 1971*, Warszawa, s. 14–15.

*

Nadesłano: 08.09.2024; **zrewidowano:** 13.09.2024; **zaakceptowano:** 23.09.2024.

Artykuł opublikowano w otwartym dostępie na licencji CC BY 4.0

(<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

„Archeologia Polski” Copyright © 2024 Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk

Received: 08.09.2024; **revised:** 13.09.2024; **accepted:** 23.09.2024.

Article is published in an open access under the CC BY 4.0 license

(<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

„Archeologia Polski” Copyright © 2024 by Institute of Archaeology and Ethnology Polish Academy of Sciences